

Gabriel Liiceanu

TÁNC EGY KÖNYVEL¹

Hogyan hatol be a szellem a világba? Egy eszme milyen csatornán át jelenik meg valakinek a közvetlen értelmében, elérve a világ átfogását – felépítve vagy lerombolva azt?

Innen a könyvek csodája: hogyan tudnak azok a lényegűségükkel minket elmozdítani onnan, ahol épp vagyunk?

Érzékelhető, hogy a világba valamikor belépett könyvek *illegalitás*ban dolgoznak. Beleillik a természetük abba, amikor Hamlet, az apja kísértetéről beszél: *old mole*, „öreg vakond”. A darab felszínre hozza nagysokára a kibontakozó esemény kimenetelét, a világnak egy területén, ahol mi ismeretlenek vagyunk.

A szerzők a világnak a legtitkosabb ügynökei, mert: nem érhető sem az, hogyan működnek, sem az, kiknek és miért; egyáltalán nem világos, hogy miként van a világban a tevékenységüknek közvetlen eredménye. Természetesen marad a világnak szem elől elrejtett, vagy elfelejtett területe, *ők hosszú határidővel* dolgoznak.

Ami a könyveket illeti, kimondhatatlanul hallgatagnak tűnnek. Sosem jönnek elibéd. Mint egy középkori szerelemben, mindig neked muszáj fölkeresni őket és eléjük menni. A létük tiszta várakozás. Valaki föllapozza őket, így cselekedve velük, *hogyan kezdjenek lenni?*

A könyvek hallgatása és az esedezésük kimondatlan. Ők maguk nem tudnak figyelmeztetni: „nyitottan valós a létük”. A könyvek nem sztrájkolnak azért, hogy elolvasottak legyenek. Minden, amit tehetnek, hogy az olvasók részéről – akik még nem olvasták őket – kegyelmet remélnek.

Amikor egy könyvtár falait nézem, eszembe jut a bál jelenete a *Háború és békéből*. A folsorakoztatott hölgyek, várakozván, a falak mentén. Natasa rémülte, hogy senki sem fogja őt táncba vinni. Az arcának a megdöbbenő kifejezése „csaknem egyformán kétségbeesett és izgatott”. De akkor Andrej herceg föl-tűnik és fölkeri egy keringőre. „Mióta terád várok” látszik, ahogy mondja Natasa, és a mosoly megjelenik az arcán „a könnyei helyén, amelyek már-már teljesen elszomorították”. Nyomban, „remény és boldogság” helyezi a kezét Andrej herceg vállára.

1 Forrás: Gabriel Liiceanu: Dans cu o carte. In *Declarație de iubire*. București: Humanitas, 2006:197-206.

Káprázatos ebben a jelenetben az, ahogy Andrej herceg véletlenül felfedezi Natasát, minthogy a beszélgetés, amelyikben részt vesz, untatja, és lényegében Bezuho az, aki őt megkéri, hogy kérje föl Natasát. A herceg szeme korábban elnézett fölötte anélkül, hogy őt észrevette volna. Lehetett volna éppen ugyanolyan jó, elhatározván, hogy táncol; felkéri Natasa hűgát, Szonját, vagy Szentpétervár legszebb nőjét, Bezuho grófnőt, aki egyébként megnyitja a bált. A herceg tehát véletlenül őt, Natasát választja, aki reszketve vár.

Azonban őt választva és táncolva vele, Bolkonszkij ráébred, hogy valamennyi nő közül, akik részt vettek az év legfényesebb bálján, Natasa, a még csak serdülő leány „vékony és csúnya karokkal” volt a legszebb. A bálterembeli hölgyek megkülönböztethetetlen tömegében elrejtett maradt a szépsége, egyszeriben Bolkonszkij választásán keresztül *vált láthatóvá*. A herceg, aki – mondja Tolsztoj – „a korának az egyik legjobb táncosa” volt, felemeli őt, ragyogásainak tulajdon talapzatát a választása által. Alig hogy *kiválasztott* és éppen hogy *táncolván*, Natasa feltűnővé vált a szépségében.

A folsorakoztatott könyvek, várakozván, a falak mentén. Szórakozott tekintet megy feléjük, anélkül hogy eldöntené, nevezetesen melyik felé. Mégis a kéz, amelyik előrenyúl, leemel egy könyvet a polcra és belelapoz. A tánc talán megkezdődik. Tánc egy könyvvel.

Egy könyvnek teljesen mindegy, milyen körülmények között lesz nyitott: egy könyvtárban, egy szobácskában, otthoni íróasztalon, ágyban, villamoson, egy lámpa alatt vagy vonaton. A lényeges az, hogy *olvasott* – és így a többi tárgyak között elvesző egyszerű, látható tárgyak világából megmenekített legyen. Mert bármennyire is mutatós lenne, a könyv mégsem létezik az ő egyszerű materialitásában. A könyv nem egy tárgy, hanem egy *olvasott* fizikum és így az egyedül létező *spirituális test* a világon.

„A könyvkereskedők, Uram, a legnagyobb kerítők. Bármelyik nap beleterelhetik az embereket valamely könyvnek a karjaiba. És mindezek tetejébe, a hasonló szeretőknek a társaságában átmulatott éjszakák után nem csak kimerített, de képzeletben is eltévelyedett maradsz.”²

2 Shakespeare: *Hamlet* II. főlvonás 2. jelenet (ki-maradt végszó).

A könyv ragyogása az, hogy nem érvényesül önmagától. Éhség, hideg és vágy mellett nem létezik az elfojthatatlan olvasás szüksége. A könyv nem létezik „mindegyik napon” – mint a kenyér, a víz vagy a ruhák. Nem úgy olvasol, miként újra szükségét érzed az evésnek akkor, amikor megéhezelsz. A könyvvel való találkozás nem egy ösztön alapján történik. Alapjaiban, „megtörténhet” e nélkül is.

A „könyvre van szükségünk” jelentése egy háziassításnak, egy *élévage*³-nak, a „fölmagasodó emberek” eredménye. Azok, akik elérik, hogy szükségük van könyvre, fölmagasodtak és palléroztak egy „tenyésztőtől”, és ők az embereken belül születnek úgy, amint egy új fajtája születik meg a kutyáknak vagy a lovaknak.

Platón gondolata a könyv védtelenségéről: valamikor belesett a világba, elszakadva a szerzőjétől, és belép a szöveg tautologikus elnémulásába; védőbeszédet sem tud tartani az igazság értelmének védelmében, és elrejtőzni sem tud, amikor oka lenne rá. Az írott logosz a teremtőjének jelenléte nélkül lép be a világba. Senki nincs már mellette, hogy megvédhesse őt.

A szerzőtől, aki úgy tűnik, hogy a szövegen keresztül beszél, minthogy a könyv elvált, belép a szerző helyére csendesen. Kiszolgáltatót és magára hagyott, a könyv „minden irányban mozog” és köteles támogatni mindent, amit el lehet képzelni a két véglet, a szerelmeskedés és az erőszakos nemi közönség között, az elferdített jelentés és a legfőbb értelem között.

„Hinni a szóban” – Ha időben fel tudunk nőni, azért volt, mert hittünk magunkban, egyesek másoknak, a szónak. Minden könyv egy gazdasági alapelv. Elraktározza a másikkal történt tapasztalatot, és ilyen módon megvéd annak ismétlődésétől. A szavak elvesztenék értelmüket, ha mindegyiknek muszáj lenne *saját felelősségére* azt csinálni, amit a többiek csináltak már előtte. Ha lépten-nyomon az eredeti alakjának megtapasztalásában élénk, akkor az életünk kétségkívül az emberek öregkora lenne. Ellenben, az emberek sohasem haladhatták volna meg a tapasztalatot, amit egy ember élt meg életében, ha mi nem „hittünk volna a szónak”. Azért, hogy haladjunk a történelemben, az embereknek muszáj volt hinniük a szóban, azaz könyveket írni és azokat olvasni.

Egy jóhiszemű feltételezés, hogy jótékonyan kedvezményező mindegyik szerző. Éppen, mert hogy az emberek előbbre jutottak, „megbízván a

szóban”, az írott szavak segítségével hazudni egy merénylet az emberiségnek címezve.

A Könyv meghatározásai. Miért olvasunk?

Az egészséges igazolás (Noica) – mert nemcsak a test, hanem a szellem is lehet „mosdatlan”, az olvasás egy eszköz, rendbe hozni magad a szellem rendjén. A könyv központi elem a mentális tisztaságban. A szellemnek is szüksége van *szabott étrendre*; „megmutatja” miként táplálsz. Hogyan tudsz eldurvulni, nem olvasva.

Olvasunk, mert köztes lények vagyunk – Ţuţea: „Könyvek nélkül nem élnek, csak a marhák és a szentek: egyesek mivel nem racionálisak, másoknak meg túl nagy mértékben van még szükségük öntudati segédeszközökre”. Amikor elképzeljük a tiszta szellemet a hullám és a fény segítségével, következőképpen a „testiség” felé fordulunk, mivel tényleg lehetetlen megértenünk az összeköttetés közvetlenségét egy rendszerben, amelyben a test nem létezik. Innen tekintve, a szó – írott és beszélt – a kegyvesztés állapotának ügyes javítása (de nehézkes és hosszadalmas, ha összevetjük a helyvel, ahonnan leestünk), pedig a könyvek, az isteni összeköttetéshez képest nem mások, mint alkalmi mankók a járásban, a közvetítetlen teljesség felé.

Az eltávolatlanodás alapelve. – „A könyv egy eszköz, amivel szóba állhatsz a távollévóiddal” (Noica). – „A könyvek levelek, terjedelmesebb írások a barátainknak” (Jean Paul).

Mindkét esetben távolságot áthidaló kommunikációról van szó, a távolság hatálytalanításáról. A könyvnek köszönhetően tudok szóba állni azzal, aki nincs mellettem. Kortársra lehetek egy latin gondolkodónak, aki két évezreddel korábban élt, vagy akár szóba állhatok valakivel, aki még nem született meg. Lehetek olvasó vagy szerző, az összes ember kortárs. Avagy, a könyvnek köszönhetően „találkozhatok” valakivel, aki a bolygó másik felén lakik. Az összes ilyen esetben az írásmű szerzője és befogadója nem is ismerik egymást, a leggyakrabban különböző világokból és korszakokból jöve találkoznak.

Sloterdijk gondolata, hogy a humanizmus az írások közegeiben jelent meg, mint egy barátságból megszülető telekommunikáció. Az emberi kultúra lényegi módban szerelmi járvány, lévén a könyv vírus. Bármelyik írott oldal egy „távolba termékenyítés”, egy „eltávolodás erotikája”.

A Régmúlt egész kultúrája, mondja Sloterdijk, egy „posta-láncolatra” épített. Léteznek megnyi-

3 Nemesítés, szoktatás, de pásztorkodás-legeltetés is a franciában (a ford.).

tók, a görögök nem képzeltek el sohasem a dolgot, amibe teremteniük kellett. Ők nem tudták, hogy egy „terjedelmesebb levél”-lánc kezdeténél vannak, amelyek átélnek és körülírnak majd egy Európának nevezett szellemi helyet. Nem tudták, hogy feltalálnak egy kontinenst, leveleket írva itáliai barátaiknak és mindezen keresztül az egész modernitást.

A humanizmus a következőkön alapul:

1. Az eszmén, hogy a szellem kiművelhető (oktatás, pedagógia, fakultás, nevelés stb.).
2. Az eszmén, hogy a szellem megőrződhet. A könyv a szellem megőrzési módja. A „szellemi raktár” könyvtárnak hívják.
3. Az eszmén, hogy az emberi épületet meghatározza a minőség, milyen téglákból épült fel. A világ tehát megváltozhatna a szellem iránymutatása, „megvilágítása” által, vagyis a könyvek által.

Az elraktározott könyvek és eszmék önmagukban egy közösséget meghatározó kultúra és politika szintézisének megvalósító eszközeivé válnak, végső soron az egész emberiség meghatározó eszközeivé. A modern nemzetek így születtek meg: honfitársaink egy kézírása, és mások által sokszor „professzoroknak” nevezettek „terjedelmes levelei” által, akik „évszázadok után megfejtették az emberi szerelem jeleit” (Sloterdijk).

A humanista terv egy „kulturális” terv, lévén a könyv középpontjában.

A könyv hátránya, a tény, hogy muszáj kinyitni (az, ami a látszat ellenére, azután hogy észrevettük, megkövetel egy tekintélyes erőlkövést), sebezhetővé téve, mint a távolságok átfedési módja egy közösség tagjai között. Ma a távolságok az emberek között már nem fedhetők át „terjedelmes levelek” által, hanem a *média* útján, lényegében készülékek által, amelyek egy egyszerű gombnyomással „nyitottak” lehetnek. A társadalmi szintézis ma már nem könyvbeli, hanem képernyők „navigációs” kérdése, kockázatok és erőlkövést nélkül.

A humanista terv, amelyet a Nyugat történelme meghatározott, mára véget ért. A tánc helyét egy könyvvel átvette a *channel surfing*, „a kapcsolgatás”, az egyensúlyozás az Interneten, röviden: a tánc egy képernyővel. A könyv és képernyő közötti „harcban” meghatározódott az ember lusta léte.

Beszélnél a könyvről, mint egy élő létről. Különben, hogyan tudnád szeretni?

Lényegében, gondolatok át, mi történik a könyvekkel: vágyunk rájuk, birtokoljuk őket, örülnünk nekik, untatnak minket, elhagyjuk őket, újra rájuk lelünk, eltévedünk bennük, a mélységünkbe temetjük nevüket, és ha szükséges, emlékezünk rá. Nem így adódik az összes szerelmünk?

Fordította: *Oláh Tibor*